

ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ: ПОСТАТІ ТА ПРОБЛЕМАТИКА

УДК 821.161.2–145.09”18”Т. Шевченко

ПОЕМА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА «СОН» («ГОРИ МОЇ ВИСОКІІ...») (ІДЕЙНО-ЕСТЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ)

Андрій СКОЦЬ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000*

Зроблено ідейно-естетичний аналіз поеми Т. Шевченка «Сон» («Гори мої високіі...»). Розкрито її тематичний зміст, образну систему, композицію, художню майстерність. Поема «Сон» («Гори мої високіі...») – твір великого патріотичного змісту.

Ключові слова: поема, сон, Дніпро, гори, наратор (оповідач), Україна, любов, сивий дідусь, Бог, хата.

Тематична основа поеми Т. Шевченка «Сон» («Гори мої високіі...») (Орська кріпость, 1847) – спогади про Україну, зокрема про перебування поета на Переяславщині 1845 року. Дніпровські гори він бачить у сні з Переяслава «старого». Своєрідний пункт спостереження. Художня форма викладу – своєрідна «прогулка с удовольствием и не без морали». Поет прогулюється «тихою ходою» і милується красою рідного краю, оглядає Дніпровські гори. Рух, дія – художній «пульс» Шевченкового «Сну». Є тут образи – картини зорові, але вони не статичні, не застигли, а динамічні.

Мальовнича картина сонної візії овіяна високою романтикою. Ця картина відкривається звужено і панорамно. Епіцентр поетичної панорами – Дніпро. Його гори «не так і високі, Як хороші, хорошії, Блакитні здалека». Вони «мов ті хмари, що за Дніпром сіли».

Опорні пункти сновидіння – «обрив високий, гай, байрак; хатки біленькі виглядають, Мов діти в білих сорочках У піджмурки в яру гуляють» [1, с. 29]. Оригінальне художнє порівняння. Увесь цей Божий рай спроектований на Дніпро: «А долі сивий наш козак з лугами виграває» [1, с. 29]. Ця поетична фігура-перефраз зріднює Дніпро зі славним запорозьким козацтвом.

Круговид розширюється. На пагорбі ліричний герой (автор) бачить невеличку козацьку церкву з похиленим хрестом. Древня козацька реліквія. Вона «давно стоїть, виглядає Запорожця з луку... З Дніпром своїм розмовляє, Розважає тугу» [1, с. 29]. Т. Шевченко персоніфікує образ церкви, інтимно «зближує» її з Дніпром. Для неї Дніпро «свій», рідний. Картина сугестивно викликає історичні роздуми. Поет з болем констатує: «...Все пішло царям на грище: І Запорожжя, і

село... І монастир святий, скарбниця» [1, с. 30]. Виразний натяк на московське поневолення України. «Все, все неситі рознесли!..» Т. Шевченко вибухає гнівом, проклинає гори, бо вони нібито в усьому винні – не охоронили, не зберегли, «оддали» національні святині – «Бодай ніколи не дивитись На вас, прокляті!» [1, с. 30]. Відбулося щось неймовірне. Милування Дніпровськими горами в сюжетній колізії твору змінюється їх гнівним оскарженням, прокляттям. Але цей емоційний стрес триває недовго, – він лише хвилинний. Зразу настає сюжетний «злам». Поет схаменувся. Себе заперечує і щиросеречно в гір просить вибачення, прощення:

Ні, ні...
Не ви прокляті... а гетьмани,
Усобники, ляхи погані!..
Простіть, високіі, мені!
Високіі! І голубіі!
Найкращі в світі! Найсвятіі!
Простіть!.. [1, с. 30]

Прочитовані поетичні рядки витримані в окличній тональності (тут вжито вісім знаків оклику). Вони передають блаженну і велику, одержиму і святу-пресвяту любов поета до Дніпровських гір, виражену могутнім емоційним вибухом. Прикметно: у цьому ліричному звертанні до гір Т. Шевченко не вжив слово «гори», обминув його, знайшов іншу, дуже ефективну форму художнього звертання. Подовжені (повні) форми прикметників-епітетів («Найкращі в світі» гори – «високіі і голубіі... найсвятіі») творять прекрасний, чудесний евфонічний ряд, який звучить дуже мелодійно. В епітеті «найсвятіі» Т. Шевченко зняв шиплячий приголосний «ш» (найсвятіші, він дуже «шипить», не вимовляється милозвучно, псує мелодіку) і створив чудовий неологізм.

Любов до Дніпровських гір переростає у велику блаженну любов до України. А вона, ця Шевченкова любов, всесильна, безмежна, навіть не вміщається на великій шкалі національного патріотизму, переходить, «переступає» всякі виміри і призводить (спонукає) боговірному Християнину Шевченку до «гріха». Він навіть готовий проклясти Бога, за Україну свою душу погубити. І цей тяжкий і одночасно величний стан поетової душі подано в художньому вимірі, в художній площині – Україна і Бог, Бог і Україна. Але це гріх «праведний». (Такий стилістичний прийом у літературознавстві називається оксимороном). «Я Богу помолюсь» – «Проклену святого Бога». Теза і антитеза. Що це – Шевченків атеїзм? Ні на йоту не сумнівалися в цьому літературознавчі марксист-буквоїди. Тут навіть не пахне безбожництвом, богохульством. «Атеїст» Шевченко не молився б до Бога. Це розгорнутий (поширений) художній троп. Це метафоричне вираження всесильної, над-надмірної Шевченкової любові до України, любові в най-найвищому ступені її вияву. Вона ця любов, була морально-етичною основою його національного патріотизму, націоналізму.

...Знову прекрасна, живописна картина, намальована великим артистом зору. Висока придніпровська круча над селом, на кручі стоїть одинока хатина (зверніть увагу, де Т. Шевченко розмістив хату). Оригінальна візія: село внизу,

хата над селом – над придніпровським Трахтемировим. На цьому місці зроблю примітку. Ціпеніє серце з болю, кров холоне в жилах, душа плаче-ридає, волає-кричить: Нема стародавнього козацького села Трахтемирова на білому світі! Невмолимою, лукавою, жорстокою волею строїтелей комунізму, етой цветущей жізні в совецкой Україні він, як багато інших чудових, наче писанки, понадніпровських українських сіл, пішов на дно Каховського (штучного дніпровського) моря. Людомори безжалісно підписали йому смертний вирок – втопили в болоті-багні. Шевченкові життєві дороги пролягали і через Трахтемирів. Він тут бував у серпні 1845 року.

Отож, над Трахтемировим «ніби сирота Прийшла топиться... в глибокім, В Дніпрі широкому... (знову оригінальна поетична фраза, на цей раз – інверсія) отак Стоїть одним одна хатина...» [1, с. 30]. Хатина над Дніпром – важливий орієнтир художньої дії. Т. Шевченко ставить три крапки. Робить паузу, так звану апосіопезу (раптове умовчання). Ніби обриває кадр. Але ні. Пауза до безмежності розсуває межі спобачення, поширює його виднокруг. «З хати видно Україну і всю Гетьманщину кругом» [1, с. 30]. Широка панорамність, яка увібрала, вмістила весь рідний край і його гетьманську історію... Знову звужуються візуальні межі. Поет з хати побачив... під хату пройшов... і уздрів дідуся сивенького. Сонце клониться до заходу, низько схилилось над Дніпром. Захід сонця сугестивно «зчеплений» із смеркальними днями старенького, сивого дідуся. Він сидить під хатою, дивиться в далечінь і думу думає. Його «думнеє чоло похмаріло» [1, с. 30]. Сльози капують. Сльози – дзеркало духовного, психологічного стану людини. Є сльози веселі й сумні (сміємось до сліз, плачемо з горя). Дід плаче печальними сльозами. Його огорнув національний сум, туга за страченою Гетьманщиною. Зболений, згорьований тяжкою українською історією, плачучи, «старий промовив, – Недоуми! Занапали Божий рай!..» [1, с. 30].

Астральні світила – сонце, місяць, зорі – в поемі Т. Шевченка «Сон» («Гори мої високіі...») служать художньою палітрою, на яку поет накладає змальовані події. Вечірнє сонце активно працює, просвічує довкілля – золотий гай, Дніпро, поле. Видно сяючо-білий собор Мазепи, замріяну могилу «Батька Богдана», похилі верби на київському шляху, давні могили, «між осокою Зійшлися, з'єдналися, мов брат з сестрою» [1, с. 31], з Трубайлом Альга. Візуальна картина не радує дідуся. Його серце плаче-болить. У художню дію твору долучено пейзаж романтичного неба із ясним сонцем, круглим місяцем і сестриною зорею, веселими хмарами. Ці планетарні образи служать декорацією контрастного плану до духовного стану дідуся, що прожив довгий, предовгий вік:

Попрощалось ясне сонце
З чорною землею,
Виступає круглий місяць
З сестрою зорею,
Виступають із-за хмари,
Хмари звеселіли...
А старий мій подивився,
Сльози покотились... [1, с. 31]

Молитовно він дякує Богові, «Господу великому» – «Небесному Владиці», що після довгих мандрів життя привів його, старого, «на сі святі гори» доживати свій вік... «серце веселити... І поховать побитеє Гріхами людськими На горах оцих високих І витати над ними...» [1, с. 31]. Згадав бувальщину, «літа свої давнії, благії» [1, с. 31], темний гай зелений, «чорнобривку молоденьку» і сяючий зі зорями місяць... Усміхнувся, душа успокоїлась, але не надовго. «Старий знову зажурився» [1, с. 32]. Мучить його мука самотності. Помолившись Богу, пішов до хати ночувати. «А місяць хмарою повивсь» [1, с. 32].

Отже, бачимо: повсюдно у творі панує асоціативне поєднання астрального світу зі світом людини, її духовним станом і долею.

У поемі Т. Шевченка «Сон» («Гори мої високії...») є два наратори (оповідачі) – автор (Шевченко), який розповідає свій сон, і себе само-виявляє, і «дідусь сивенький» (поет називає його «мій сивий», «старий мій», виявляючи інтимне зближення з ним), який розкажує свою бувальщину. Назвемо його другим наратором. Він також зжився з Дніпром. Над Дніпром він живе. Над Дніпром хоче вмерти. Ретроспективний погляд у минуле – художня форма його розповіді.

Розповідь діда старого до глибини душі вразила поета. Спрацював стилістичний прийом художнього паралелізму, винесений за сюжетні межі сну. Він, Т. Шевченко, також хоче жити й похоронити своє серце тут, на Дніпровських горах. Його поетичний зір повертається до Неба. Твір закінчується молитвою-благанням:

Дай же, Боже, коли-небудь,
Хоч на старість, стати
На тих горах окрадених
У маленькій хаті.
Хоча серце замучене,
Поточене горем,
Принести і положити
На Дніпрових горах [1, с. 31].

У Т. Шевченка є три «Сни», в яких оригінально і високомайстерно використано композиційний засіб художнього сновидіння, спроектований на реальну дійсність. У нього сонна візія, ілюзорність – це активний прийом вираження художньої правди.

Шевченкові «Сни» образно визначу так: «Сон» («У всякого своя доля...») – поема Шевченкового політичного гніву. «Сон» («На панщині пшеницю жала...») – поетичний образок Шевченкової материнської надії. «Сон» («Гори мої високії...») – поема Шевченкової синівської любові до України. У світовій поезії небагато назвемо творів такого великого патріотичного змісту, як поема «Сон» («Гори мої високії...»).

Список використаної літератури

1. Шевченко Т. Повне зібрання творів у дванадцяти томах / Т. Шевченко. – К. : Наукова думка, 1990. – Т. 2. – 590 с.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2012

Прийнята до друку 26.04.2012

**«THE DREAM» BY TARAS SHEVCHENKO
(LITERARY AESTHETIC ANALYSIS)**

Andriy SKOTS

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, Ukraine, 79000*

The article is devoted to the literary aesthetic analysis of the poem «The Dream» («Hory moi vysokiyi...») by Taras Shevchenko. Thematic content, imagery, composition and artistic values of the text under analysis are revealed.

Key words: poem, dream, the Dnipro-river, narrator, Ukraine, love, grey-haired elderly man, God, building («hata»).

**ПОЭМА ТАРАСА ШЕВЧЕНКО «СОН» («ГОРЫ МОИ ВЫСОКИЕ...»)
(ИДЕЙНО-ЭСТЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ)**

Андрій СКОЦЬ

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львов, Украина, 79000*

В статье сделано идейно-эстетический анализ поэмы Т. Шевченко «Сон» («Горы мои высокие ...»). Раскрыто ее тематическое содержание, образную систему, композицию, художественное мастерство. Поэма «Сон» («Горы мои высокие...») – произведение большого патриотического содержания.

Ключевые слова: поэма, сон, Днепр, горы, наратор (рассказчик), Украина, любовь, седой дедушка, Бог, дом.

